

СЛОВОТВІР. ОНОМАСТИКА

УДК 811.161.2'373.232.2

[https://doi.org/10.17721/um/51\(2021\).28-45](https://doi.org/10.17721/um/51(2021).28-45)

Юрій Прадід, д-р філол. наук, проф.

м. Сімферополь

<https://orcid.org/0000-0002-5842-9227>

ПАТРОНІМІЧНІ ПРИЗВИЩА (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ ВАРІАНТІВ ХРИСТІЯНСЬКИХ ІМЕН)

Присвячена дослідженню патронімічних прізвищ, похідних від українських варіантів християнських імен, які є найпоширенішими серед антропонімів. Зроблено огляд наукових праць, у яких подано лексикографічне опрацювання антропонімів, розглянуто різні аспекти мікросистеми антропонімів “Патронімічні та матронімічні прізвища”. На великому фактичному матеріалі досліджуються способи творення патронімічних прізвищ від найпоширеніших українських варіантів християнських імен. Наголошується на тому, що основним способом творення таких прізвищ є суфіксальний спосіб. Проведений аналіз дає підстави приєднатися до думки, висловленої українськими мовознавцями раніше, і стверджувати, що більшість патронімічних прізвищ, які походять від українських варіантів християнських імен, утворені за допомогою суфіксів -ук (-юк), -чук та -енк- (-єнк-).

Ключові слова: український антропонім, мікросистема антропонімів, патронімічні прізвища, українські варіанти християнських імен, словники українських прізвищ.

Учені не раз звертали увагу на те, що значна частина українських прізвищ утворена від українських варіантів християнських імен, переважно грецького, єврейського і латинського походження [Варченко : 3; Редько 1968 : 34–35 та ін.]. “Основою для творення українських відіменних прізвищ, – слушно зауважує Ю. Редько, – стало понад двісті власних імен. Щоправда, не всі вони однаковою мірою були продуктивними для творення прізвищ” [Редько 1968 : 35]. Зазвичай, відіменні прізвища утворені

від імен або прізвищ батьків або інших предків. Прізвища, що походять від імені або прізвища батька або родичів по батьківській лінії, називають патронімічними; прізвища, утворені від імені або прізвища матері або родичів по материнській лінії, – матронімічними.

Українські мовознавці зробили вагомий внесок в опрацювання українських прізвищ. Загальні проблеми вивчення українських прізвищ описані в монографіях Ю. Редька, В. Горпинича та І. Корнієнко⁹. Окремі мікросистеми досліджено в монографії А. Поповського “Дешифрація українських прізвищ”¹⁰.

Заслужують на увагу статті І. Варченка та В. Горпинича, у яких автори аналізують основні принципи дослідження сучасних українських прізвищ, Н. Голікової – про місце антропологічних словників в українській лексикографії¹¹. Історико-етимологічні проблеми українських прізвищ – предмет вивчення у працях Є. Бадіна, Б. Близнюк, І. Корнієнко, Л. Масенко, Р. Падалки, М. Худаши, П. Чучки й інших учених.

Помітним є доробок українських учених у галузі лексикографічного опрацювання українських прізвищ загалом (А. Зосимов, В. Демченко, І. Лопушинський, А. Поповський; Ю. Редько) та окремих регіонів України зокрема (Г. Аркушин, В. Горпинич, Ю. Новикова, Л. Кравченко, П. Чучка й ін.).

⁹ Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища. Київ : Наук. думка, 1966; Горпинич В. О., Корнієнко А. І. Антропонімія Дніпровського Припоріжжя і суміжних регіонів України : Монографія. Дніпропетровськ : ДНУ, 2006.

¹⁰ Поповський А. Дешифрація українських прізвищ: Монографія. Дніпро : Ліра, 2020.

¹¹ Варченко І. До основ наукового вивчення сучасних українських прізвищ // Редько Ю. К. Довідник українських прізвищ. Київ : Радянська школа, 1968. С. 3–29; Горпинич В. Основні принципи дослідження сучасних прізвищ України. Українська мова. 2009. № 4. С. 18–27; Голікова Н. С. Антропонімічні словники в українській лексикографії. Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. 2012. С. 123–127.

Треба віддати належне укладачам бібліографічного покажчика з української ономастики (С. Вербич, І. Єфименко, І. Железняк) – надзвичайно цінного довідкового видання для ономастів і тих, кого цікавлять проблеми топоніміки, зооніміки, астроніміки, антропоніміки¹².

Мета пропонованої статті – описати місце мікросистеми антропонімів “Патронімічні прізвища” у системі українських прізвищ, дослідити способи творення прізвищ, утворених від найпоширеніших українських варіантів християнських чоловічих імен.

Ю. Редько в передмові до “Довідника українських прізвищ” звертає увагу на те, що “найпоширенішим, масовим було серед українського народу ім’я **Іван**, чим пояснюється той факт, що від нього виникло до 130 прізвищ, як ось: *Іванів* <...>, *Янів*, *Янків*, *Яськів* <...>, *Іваницький* <...>, *Яницький*, *Янишевський*, *Янковський*, *Янчинський*, *Ясинський*, *Івашківський*, *Янковий*, *Іванишин*, *Іванчишин*, *Івасишин*, *Янчишин*, *Ванчишин*, *Ванчицький*, *Івасишин* <...>, *Ванькович*, *Вашкевич*, *Янкевич*, *Іваненко* <...>, *Янковенко*, *Вахненко*, *Яненко*, *Іванюк* <...>, *Ванчак*, *Вахняк*, *Янушак*, *Іванишинець* <...>, *Янух*, *Вах*, *Ваньо*, *Ванюсьо*, *Януш*, *Янушок*, *Янцур* <...>, *Іванчо* <...> (Це тільки ті прізвища, які без сумніву походять від імені **Іван** і від різних його варіантів, а можна б додати ще зо два десятки таких, що, імовірно, теж походять від **Іван**, хоч допускається й інше походження їх).

Як бачимо з переліку, кількість прізвищ, утворених від імені, залежить не лише від його поширеності, а й від кількості вживаних у народі варіантів цього імені (наприклад, *Іван*, *Івась*, *Ян*, *Вахно*, *Ванько* та ін.), кожен із яких міг стати основою для виникнення низки прізвищ за допомогою різних словотворчих засобів” [Редько 1968 : 35–36].

Не з усіма твердженнями Ю. Редька слід погодитися.

¹² Українська ономастика: бібліографічний покажчик. Уклад.: С. О. Вербич, І. В. Єфименко, І. М. Железняк. Київ : НАН України, Ін-т укр. мови, 2013.

До імені *Іван* у словнику-довіднику “Власні імена людей” Л. Скрипник і Н. Дзятківської подано такі варіанти: *Іва́нко, Іва́нонько, Іва́ночко, Іване́нько, Іване́чко, Іване́ць, Івани́на, Іва́ник, Іва́нчик, Іва́ночок, Іванце́ьо, Іва́ньо, Іва́ньо, Івану́нь, Івану́ньо, Іва́сь, Іва́сько, Іва́сенько, Іва́сечко, Іва́сик, Іва́сьо, Іва́сюнь, Іва́сіоненько, Іва́сіонечко, Іва́сіоньо, Іва́шко, Іва́шенцьо, Іва́шечко, Ва́ня, Ва́нько́, Ва́нце́ьо, Ва́ньо, Ваню́сьо, Ваню́ша, Ваню́шко, Ваню́шка* (ВІЛ, 61–63).

Варіант *Ян* вісутній у цьому переліку, бо ім’я *Ян* опрацьовується в окремій статті: *Ян* запозичене; пол., чес. *Jan*, слц. *Jan*, бр. *Ян*; те саме, що *Іван, Янко, Янце́ьо, Ясь, Ясько́*.

Отже, подавати прізвища *Янів, Янків, Яськів, Яницький, Янишевський, Янковський, Янчинський, Ясинський, Янковий, Янчиншин, Янкевич, Янковенко, Яненко, Янушак, Янчик, Янко, Ясейко, Янух, Януш, Янушок, Янцур* як варіанти, утворені від імені *Іван*, на нашу думку, не варто, адже цей довідник не фіксує як варіанти паралельні форми з інших мов: болг. *Йоан*, серб. *Јован* (Йован), англ. *John* (Джон), нім. *Johann* (Йоханн), фр. *Jean* (Жан), ісп. *Juan* (Хуан), португ. *João* (Жуан), італ. *Giovanni* (Джованні), рум. *Ion* (Йон), угор. *János* (Янош) і под., що теж відповідають українському *Іван*.

Чи й справді чоловіче ім’я *Іван* є найпоширенішим в Україні, та й чи можна вважати найбільш поширеними прізвища, утворені від цього імені та його варіантів? Для аналізу використаємо матеріал, розміщений на сайті “Популярні прізвища та імена України” (ППУ), де подано перелік 100 найпопулярніших чоловічих імен жителів України і вказано приблизну кількість їх носіїв. Перша п’ятірка імен у цьому переліку така: 1. *Микола* (1 944 988 носіїв¹³, 23 похідних прізвища); 2. *Володимир* (1 728 233 носії)¹⁴, серед перших 5 тис. прізвищ немає жодного прізвища, похідного від цього імені); 3. *Олександр* (1 613 644 носії, 12 похідних прізвищ); 4. *Іван*

¹³ Тут і далі вказано приблизну кількість носіїв імені в Україні із 45 923 233 осіб, які населяли Україну станом на 1 березня 2010 р.

¹⁴ Прізвища, похідні від імені *Володимир*, не підлягають аналізу, оскільки не входять у групу досліджуваних прізвищ.

(1 379 365 носіїв, 46 похідних прізвищ); 5. *Василь* (1 357 889 носіїв, 23 похідних прізвища).

За даними цього сайту похідні прізвища від імені *Іван* і його варіантів не зафіксовані в першій сотні найпоширеніших прізвищ жителів України, окрім прізвища *Іванов* (54 місце), а входять лише в другу сотню: *Іващенко* (126 місце, 26 975 носіїв) та *Іванченко* (154 місце, 22 646 носіїв).

Принагідно зауважимо, що найпоширенішими прізвищами, що походять від чоловічих імен і входять у першу двадцятку найпопулярніших прізвищ мешканців України, є лише прізвища *Марченко* (від імені *Марко*, 16 місце, 65 006 носіїв (ППУ)), 13 похідних прізвищ (УП), *Савченко* (від імені *Сав*, 19 місце, 61 711 носіїв (ППУ)), 14 похідних прізвищ (УП) і *Петренко* (від імені *Петро*, 20 місце, 61 113 носіїв (ППУ)), 27 похідних прізвищ (УП)), хоч у першій сотні їх аж 45. Це переконує в тому, що більшість українських прізвищ походять від імен і їхніх варіантів.

Як свідчить аналіз, найбільше прізвищ утворилося від таких імен і їхніх варіантів:

1. *Іван* (4 місце у списку найпопулярніших імен в Україні, 1 379 365 носіїв (ППУ)), 46 прізвищ (УП)¹⁵: *Іваненко*, *Іванчук*, *Іванюк*, *Іваницький*, *Іванишин*, *Іванюта*, *Іванюша*, *Іванко* (*Іванько*), *Іваник*, *Іванчик*, *Іванич*, *Іваночко*, *Іванюра*, *Іванів*, *Іванець*, *Іванина*, *Іванчишин*, *Іванцюк*, *Іванченко*, *Іванійчук*, *Іваночак*, *Іванотчак*, *Іванищак*, *Іванків*, *Іванющенко*; *Івась*, *Івасів*, *Івасько*, *Івасюк*, *Івасенко*, *Івасишин*, *Івасик*, *Іваськів*; *Іваш*, *Івашкевич*, *Івашко*, *Іващенко*, *Іващук*; *Іваха*, *Івахно*, *Івахненко*, *Івахнюк*; *Ваньчик*, *Ваньо*, *Ваник*, *Ванюк*;

2. *Касіян* (не входить у сотню популярних чоловічих імен, 44 прізвища): *Касіян*, *Касіяненко*, *Касіянчук*, *Касіянчик*, *Касіяннюк*; *Касьян*, *Касьянюк*, *Касьянчик*, *Касьянчук*, *Касьяненко*; *Кас* (*Кась*), *Касик*, *Касич*, *Касько*, *Касюк*, *Касенко*, *Каськевич*, *Касенюк*, *Касеняк*, *Касенчук*, *Касянюк*, *Касяняк*, *Касянчук*, *Касячен-*

¹⁵ Тут і далі за основу взято списки прізвищ, розміщені на сайті “Українські прізвища” (УП).

ко; *Кос(Кось), Косів, Косич, Косько, Косун, Косюк, Косяк, Косенко, Косюкевич, Косенюк, Косеняк, Косенчук, Косяченко; Каши, Кашик, Кашук, Кащенко, Кащик, Кащук, Кащенко;*

3. **Григорій** (14 місце у списку найпопулярніших імен в Україні, 401 752 носії (ППУ), 43 прізвища): *Григір; Григор, Григоренко, Григоришин, Григорець, Григорович, Григоруk, Григорчук, Григорів, Григорко (Григурко), Григорців, Григорченко, Григораши, Григоращенко, Григоращенко, Григоращук; Гришко, Грищенко; Гринь (Грінь), Гриненко, Гриневич, Гриник, Гринюк, Гринишин, Гринів, Гринчак (Грінчак, Грінчак), Гринчук (Грінчук), Гринченко (Грінченко, Грінченко), Гринкевич, Гринішак, Гринчишин, Гриньків; Гриценко, Грицик, Грицишин, Гриців, Грицюк, Грицько (Грицко), Грицай, Грицак, Грицан, Грицьків, Грицанчук;*

4. **Соломон** (не входить у сотню популярних чоловічих імен, 39 прізвищ): *Соломон, Соломоненко, Соломонко, Соломонюк, Соломончук; Саламон, Саламоненко; Салімон, Салімоненко, Салімонюк, Салімончук; Салівон, Салівоненко, Салівонюк, Салівончук, Салівончик; Салаш, Салашко, Салашевич, Салашкевич, Салашенко, Салашук, Салашак, Салашенко, Салашук, Салашак; Солош, Солошко, Солошевич, Солошенко, Солощук, Солошак; Солощенко, Солощук, Солощак; Моня, Мончак (Моньчак), Мончук (Моньчук), Монченко (Моньченко);*

5. **Остан** (98 місце в списку найпопулярніших імен в Україні, 3776 носіїв (ППУ), 37 прізвищ): *Остапенко, Остапчук, Остап'юк, Остапєць, Остапович; Остафій, Остафієнко, Остафійчук; Останчик, Останюк, Останчук, Останенко; Осташи, Осташко, Осташук, Осташик, Остащенко (Асташенко), Остащук (Асташук); Стаф, Стафик, Стафенко; Стах, Стахник, Стахура, Стахів, Стахнів, Стаховський; Сташко, Сташик, Сташків, Сташук, Стащенко, Сташевський, Стащук, Стащак, Стацишин, Стащенко.*

Як бачимо, із першої п'ятірки популярних імен і їхніх варіантів лише одне ім'я з його варіантами – **Іван** – потрапило в п'ятірку найуживаніших прізвищ мешканців України.

Усього два прізвища подано на сайті “Українські прізвища” як похідні від імені **Валер'ян**, причому без варіантів: **Валер'ян** –

Валер'яненко, Валер'янчук. Натомість у словнику-довіднику Л. Скрипник і Н. Дзятківської імена *Валер'ян* і *Валерій* ототожнюються, хоч і опрацьовані в різних статтях із покликанням: *Валер'ян, Валеріан* (див. *Валерій*). У словнику подано також різні ряди варіантів цих імен (див. детальніше: (ВІЛ, 44–45).

На сайті “Українські прізвища” розміщено лише по два похідних прізвища і від імен *Євдоким – Євдокименко, Євдокимчук* та *Самсон – Самсоненко, Самсонок*.

Розглянемо творення відіменних прізвищ.

Виконаний аналіз свідчить, що найпоширенішим є тип патронімічних прізвищ із суфіксами *-енк- (-єнк-)* та *-ук (-юк)*. Такі прізвища, на думку Л. Масенко, утворилися від “народних усно-розмовних форм іменування синів за батьком і <...> мали первісно так зване демінутивне значення, тобто, як і слова на *-еня* (*зайчення, козеня, хлопчення*), позначали малих, недорослих істот: Іваненко – «малий Іван, син Івана»” [Масенко : 24].

Найчастіше патронімічні прізвища утворювалися від імен і їхніх варіантів за допомогою форманта *-енко (-єнко)*: *Абрам (Аврам) – Абраменко, Авраменко; Ананій – Ананенко, Ананьєнко, Ананієнко; Анатолій (Толя) – Анатоленко, Анатолієнко, Натоленко; Варфоломій (Вахрамій, Храм) – Вахраменко, Вахроменко, Храменко, Хроменко; Віталій – Віталенко, Віталієнко; Герасим (Гарасим, Гарся) – Герасименко, Гарасименко, Гарсенко* й ін. (УП). На території України такі прізвища поширені неоднаково (див. рис. 1).

До речі, усі 265 імен і більшість їхніх варіантів, що подані на сайті “Українські прізвища”, становлять прізвища із суфіксом *-енк- (-єнк-)*.

Якщо брати до уваги дані, що подані в монографії Ю. Редька [Редько 1966], то можна зробити висновок, що прізвища, утворені за допомогою суфікса *-енк- (-єнк-)*, є найпоширенішими у Східній, Центральній (за винятком Київської – 15,7 % і Вінницької обл. – 11,0 %) і Південній Україні (за винятком Миколаївської – 15,7 % та Одеської – 13,6 % обл.). На захід від Києва їхня кількість помітно зменшується. Прізвища з суфіксом *-енк- (-єнк-)* найбільш поширені в Чернігівській обл., де майже

кожен третій мешканець (31,21 %) носить таке прізвище, найменш поширені – на Львівщині, де лише кожен тридцять третій мешканець (0,3 %) має таке прізвище¹⁶. Подібну картину спостерігаємо в мікросистемі антропонімів “Патронімічні та макронімічні прізвища”.

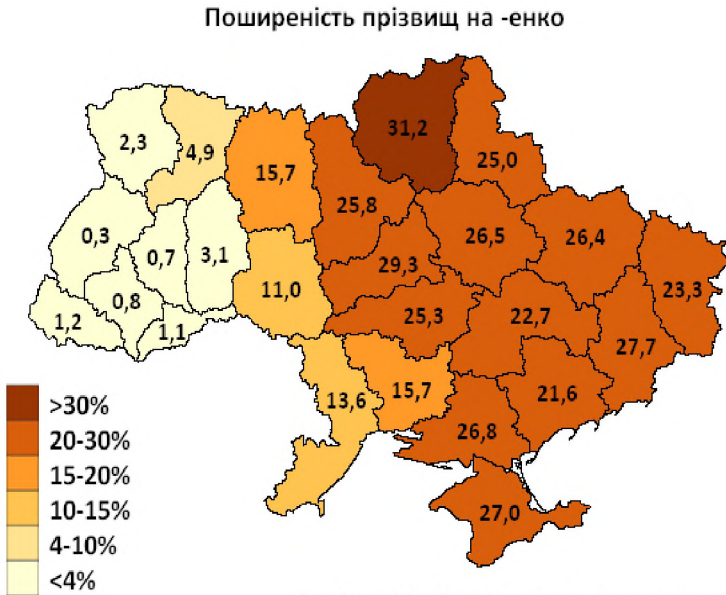

Рис. 1. Поширеність прізвищ із суф. -енк- (-єнк-) в Україні¹⁷

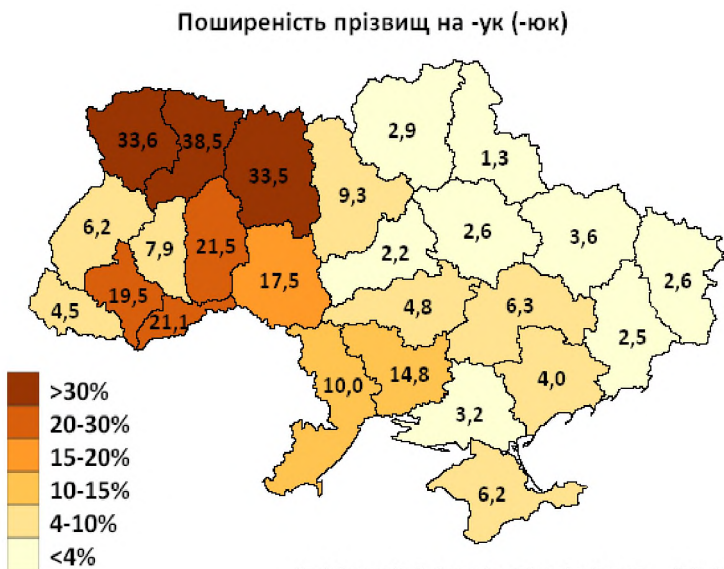
У новітній історії відіменні прізвища, утворені за допомогою суфікса -енк- (-єнк-), почали переважати у східних областях, більшості південних і центральних областей. На західноукраїнських

¹⁶ Дані Ю. Редька датовано 1966 р., однак вважаємо, що з того часу ситуація істотно не змінилася.

¹⁷ Копії рисунків 1 і 2 взяті з монографії Ю. Редька “Сучасні українські прізвища” [Редько 1966].

землях такі особові назви фіксують латино-польські писемні пам'ятки уже в першій половині XV ст. [Худаш : 17], і лише з XVII ст. вони почали поширюватися із заходу на схід.

Чимало патронімічних прізвищ утворені від імен і їхніх варіантів за допомогою суфіксів **-ук (-юк)**, **-чук**: *Артем (Артемон, Артамон) – Артемюк, Артемончук, Артемонюк, Артамончук; Корній (Корнило, Корнилій, Корнаш) – Корнійчук, Корнилійчук, Корнилюк, Корнищук; Купріян (Купрій, Купрей) – Купріянчук, Купрійчук, Купрейчук; Мартин (Мартиш) – Мартинюк, Мартишук, Мартищук; Микита (Мікей, Микиш) – Микитюк, Мікіюк, Мікейчук, Микишук; Никифор (Кифор, Ничипор, Чіпка) – Никифорчук, Никифорул, Кифорул, Ничипорул, Чіпчук та ін. (УП), хоч поширеність їх, як і суфікса **-енк- (-енк-)**, на різних територіях України неоднакова (див. рис. 2).*

Дані: Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища. — Київ, 1966

Рис. 2. Поширеність прізвищ із суфіксом **-ук- (-юк-), -чук в Україні**

Використавши результати дослідження Ю. Редька, можна зробити висновок, що прізвища, утворені за допомогою суфіксів *-ук (-юк-)*, є найпоширенішими в північно-західних областях України, зокрема у Волинській (38,5 %), Рівненській (33,6 %) і Житомирській (33,5 %) областях, де приблизно кожен третій мешканець носить таке прізвище. Від 15 до 20 відсотків носіїв цього прізвища проживають у Миколаївській (14,8 %), Вінницькій (17,5 %), Івано-Франківській (19,5 %), Чернівецькій (21,1 %) і Хмельницькій (21,5 %) областях. Найменш поширеними є прізвища з такими суфіксами на Закарпатті (4,5 %), у Львівській (6,2 %), Тернопільській (7,9 %) та Одеській (10,0 %) областях. Таку саму ситуацію спостерігаємо в мікросистемі антропонімів “Патронімічні та макронімічні прізвища”.

Розглянемо способи творення прізвищ, похідних від імен *Іван, Касіян, Григорій, Соломон, Остап* і їхніх варіантів.

Абсолютна більшість прізвищ утворені суфіксальним способом.

Від імені *Іван* і його варіантів – *Івась, Іваш, Іваха, Ваня, Ваньо* – утворюються прізвища за допомогою таких суфіксів:

-ук (-юк-): *Іван – Іван-юк; Івась – Івас-юк; Ваня – Ван-юк;*

-ик: *Іван – Іван-ик; Івась – Івас-ик; Ваня – Ван-ик;*

-к-: *Іван – Іван-к-о; Івась – Івась-к-о; Іваш – Іваш-к-о;*

-енк-: *Іван – Іван-енк-о; Івась – Івас-енк-о;*

-чик: *Іван – Іван-чик; Ваня – Вань-чик;*

-ів: *Іван – Іван-ів; Івась – Івас-ів;*

-ишин: *Іван – Іван-ишин; Івась – Івас-ишин;*

-чук (-щук): *Іван – Іван-чук; Іваш – Іва-щук;*

-юр-: *Іван – Іван-юр-а;*

-ют-: *Іван – Іван-ют-а;*

-юш-: *Іван – Іван-юш-а;*

-ицьк-: *Іван – Іван-ицьк-ий;*

-ин-: *Іван – Іван-ин-а;*

-ич: *Іван – Іван-ич;*

-ець: *Іван – Іван-ець;*

-очк-: *Іван – Іван-очк-о;*

-н-: *Іваха – Івах-н-о.*

Багато прізвищ утворені від імен і їхніх варіантів за допомогою двох суфіксів: *Іван – Іван-ч-енк-о, Іван – Іван-к-ів, Іван – Іван-ч-ишин, Іван – Іван-ц-юк, Іван – Іван-ій-чук, Іван – Іван-о-чак, Іван – Іван-от-чак, Іван – Іван-юц-енк-о; Іван – Іван-иц-ак; Івась – Івась-к-ів; Іваха – Івах-н-юк, Іваха – Івах-н-енк-о; Іваш – Іваш-к-евич, Іваш – Іващ (и + -ч-) -енк-о.*

Наявні випадки, коли прізвище ідентичне імені: *Івась – Івась; Іваш – Іваш; Іваха – Іваха; Ваньо – Ваньо.*

Не утворилися прізвища від таких варіантів імені *Іван*, як *Іванонько, Іванунь, Івасенько, Івашечко, Ванюсьо* й деяких інших.

До найуживаніших належать прізвища, утворені від імені *Касіян* і його варіантів *Касьян, Кас (Кась), Кос, Каи* за допомогою таких суфіксів:

-енк-: *Касіян – Касіян-енк-о; Касьян – Касьян-енк-о; Кос – Кос-енк-о; Кас – Кас-енк-о; Каи – Каи-енк-о;*

-ук (-юк): *Касіян – Касіян-юк; Касьян – Касьян-юк; Кос – Кос-юк; Кас – Кас-юк; Каи – Каи-ук;*

-чик (-щик): *Касіян – Касіян-чик; Касьян – Касьян-чик; Каи – Ка-щик;*

-чук (-щук): *Касіян – Касіян-чук; Касьян – Касьян-чук; Каи – Ка-щук;*

-ик: *Кас – Кас-ик; Каи – Каи-ик;*

-к-: *Кас (Кась) – Кась-к-о; Кос (Кось) – Кось-к-о;*

-ич: *Кас – Кас-ич; Кос – Кос-ич;*

-ак (-як): *Кос – Кос-як;*

-ун: *Кос – Кос-ун;*

-ів: *Кос – Кос-ів.*

Частина прізвищ утворилася за допомогою двох суфіксів: *Кас – Кас-ен-юк, Кас – Кас-ен-як, Кас – Кас-ен-чук, Кас – Кас-ян-юк, Кас – Кас-ян-як, Кас – Кас-ян-чук, Кас – Кас-яч-енк-о, Кас(Кась) – Кась-к-евич; Кос – Кос-юк-евич, Кос – Кос-ен-юк, Кос – Кос-ен-як, Кос – Кос-ен-чук, Кос – Кос-яч-енк-о; Каи – Ка-иц (и + -ч-) -енк-о.*

В окремих випадках відіменне прізвище утворилося безафік-
сним способом: *Касіян – Касіян; Касьян – Касьян; Кас – Кас;*
Кос – Кос; Каш – Каш.

Творенню прізвищ від популярного в Україні імені *Григорій*
і його варіантів *Григор, Гриць, Гринь (Грінь), Гриня, Гриша,*
Ригор слугували такі суфікси:

-енк-: *Григорій чи Григор – Григор-енк-о; Гриць – Гриц-енк-о;*
Гринь – Грин-енк-о;

-ук(-юк): *Григорій чи Григор – Григор-ук, Григорій чи Гриць –*
Гриц-юк; Гринь – Грин-юк;

-ів: *Григорій чи Григор – Григор-ів; Гриць – Гриц-ів; Гринь –*
Грин-ів;

-ишин: *Григорій чи Григор – Григор-ишин; Гринь – Грин-*
ишин; Гриць – Гриц-ишин;

-к-: *Григорій чи Григор – Григор-к-о (Григур-к-о); Гриць –*
Гриць-к-о; Гриша – Гриш-к-о;

-чук: *Григорій чи Григор – Григор-чук; Гринь (Грінь) – Грин-*
чук (Грін-чук);

-ович, -евич: *Григорій чи Григор – Григор-ович; Гринь –*
Грин-евич;

-ик: *Гринь – Грин-ик; Гриць – Гриц-ик;*

-ак: *Гриць – Гриц-ак;*

-чак: *Гринь (Грінь) – Грин-чак (Грін-чак, Грінь-чак);*

-аш: *Григорій чи Григор – Григор-аш;*

-ець: *Григорій чи Григор – Григор-ець;*

-ан: *Гриць – Гриц-ан;*

-ай: *Гриць – Гриц-ай.*

Деякі відіменні прізвища утворилися за допомогою двох су-
фіксів: *Григорій чи Григор – Григор-ч-енк-о, Григорій чи Григор*
– Григор-ц-ів, Григорій чи Григор – Григор-аш-енк-о, Григорій
чи Григор – Григор-аш-енко, Григор – Григор-а-чук; Гринь –
Грин-ч-ишин, Гринь – Грин-іш-ак, Гринь – Гринь-к-ів, Гринь –
Грин-к-евич, Гринь (Грінь) – Грин-ч-енк-о (Грінь-ч-енк-о, Грін-ч-
енк-о); Гриць – Гриць-к-ів, Гриць – Гриц-ан-чук; Гриша –
Гриц (ш + -ч-) -енк-о.

Трапляються випадки, коли прізвище ідентичне імені: *Григір* – *Григір*; *Григор* – *Григор*; *Гринь* – *Гринь* (*Грінь*).

Треба зазначити, що не завжди прізвища утворюються від усіх варіантів імені. Зокрема, не стали основою для творення прізвищ такі варіанти імені *Григорій*, як *Гриньо*, *Грицуня*, *Грунь*, *Ригорко*, *Ригір* та деякі інші.

Четверте місце за поширеністю посідають прізвища, утворені від імені *Соломон* і його варіантів *Саламон*, *Салімон*, *Салівон*, *Салаш*, *Солош*, *Моня*. Аналіз дає підстави констатувати, що такі прізвища утворені за допомогою суфіксів:

-енк-: *Соломон* – *Соломон-енк-о*; *Саламон* – *Саламон-енк-о*; *Салімон* – *Салімон-енк-о*; *Салівон* – *Салівон-енк-о*; *Салаш* – *Салаш-енк-о*; *Солош* – *Солош-енк-о*;

-чук (-щук): *Соломон* – *Соломон-чук*; *Салімон* – *Салімон-чук*; *Салівон* – *Салівон-чук*; *Салаш* – *Сала-щук*; *Солош* – *Соло-щук*; *Моня* – *Мон-чук* (*Монь-чук*);

-ук (-юк): *Соломон* – *Соломон-юк*; *Салімон* – *Салімон-юк*; *Салівон* – *Салівон-юк*; *Салаш* – *Салаш-ук*; *Солош* – *Солош-ук*;

-чак (-щак): *Салаш* – *Сала-щак*; *Солош* – *Соло-щак*; *Моня* – *Мон-чак* (*Монь-чак*);

-к-: *Соломон* – *Соломон-к-о*; *Салаш* – *Салаш-к-о*; *Солош* – *Солош-к-о*;

-евич: *Салаш* – *Салаш-евич*; *Солош* – *Солош-евич*;

-ак: *Салаш* – *Салаш-ак*; *Солош* – *Солош-ак*;

-чик: *Салівон* – *Салівон-чик*.

Деякі прізвища утворені від імен і їхніх варіантів за допомогою двох суфіксів: *Салаш* – *Салаш-к-евич*; *Салаш* – *Сала-щ* (*ш* + *-ч*-) *-енк-о*; *Солош* – *Солощ* (*ш* + *-ч*-) *-енк-о*; *Моня* – *Мон-ч-енко* (*Монь-ч-енко*).

Інколи прізвище ідентичне імені: *Соломон* – *Соломон*; *Саламон* – *Саламон*; *Салімон* – *Салімон*; *Солівон* – *Солівон*; *Салаш* – *Салаш*; *Солош* – *Солош*; *Моня* – *Моня*.

На п'ятому місці за кількістю утворюваних прізвищ перебуває ім'я *Остан* і його варіанти. У "Словнику власних імен" Л. Скрипник і Н. Дзятківської подано такі варіанти імені *Остан*: *Оста́н*, *Євста́хій*, *Євста́фій* (*Ста́хій*, *Стах*) – *Оста́нко*,

Оста́тик, Оста́пчик, Оста́пцьо; Стасько́, Стасьо́, Стасю́ньо, Стасик, Ста́шко.

У творенні прізвищ від імені **Остап** і його варіантів **Остафій, Стах, Стаф, Сташ, Осташ (Асташ), Остан** найпродуктивнішими є такі суфікси:

-енк- (-єнк-): *Остап – Остап-енк-о; Остан – Остан-енк-о; Остафій – Остафі-єнк-о, Стаф – Стаф-енк-о; Сташ – Сташ-енк-о; Осташ (Асташ) – Осташ-енк-о (Асташ-енк-о);*

-чук (-щук): *Остап – Остап-чук; Остафій – Остафій-чук; Остан – Остан-чук; Осташ (Асташ) – Оста-щук (Аста-щук); Сташ – Ста-щук;*

-ук (-юк): *Остап – Остап'-юк; Остан – Остан-юк; Осташ – Осташ-ук; Сташ – Сташ-ук.*

Менш продуктивними є суфікси:

-ик: *Осташ – Осташ-ик; Стаф – Стаф-ик; Сташ – Сташ-ик;*

-к-: *Осташ – Осташ-к-о; Сташ – Сташ-к-о;*

-чик: *Остан – Остан-чик;*

-ович: *Остап – Остап-ович;*

-ець: *Остап – Остап-ець;*

-чак (-щак): *Сташ – Ста-щак;*

-ник: *Стах – Стах-ник;*

-ів: *Стах – Стах-ів;*

-ур-: *Стах – Стах-ур-а.*

Часом прізвище утворене за допомогою двох суфіксів, як наприклад: *Стах – Стах-н-ів, Стах – Стах-ов-ський; Сташ – Сташ-к-ів, Сташ – Сташ-ев-ський; Сташ – Ста-щ-ишин, Сташ – Ста-щ-єнк-о.*

Можливі також випадки, коли прізвище утворюється безафікським способом: *Остафій – Остафій; Осташ – Осташ; Стаф – Стаф; Стах – Стах, Сташко – Сташко.*

Не стали основою для творення прізвищ такі варіанти імені **Остап**, як **Остапко, Остапчик, Остапцьо, Стасько, Стасьо** та деякі інші.

Детальніше про способи творення прізвищ від імен **Іван, Касян, Григорій, Соломон, Остап** див. табл. 1:

**Таблиця 1. Способи творення прізвищ
від чоловічих імен і їхніх варіантів**

	Способи творення прізвищ	Іван	Касян	Григорій	Соломон	Остап	Всього
1	безафіксний	4	5	3	7	5	24
	суфіксальний:						
2	два суфікси	14	14	13	4	6	51
3	-енк- (-єнк)	2	5	3	6	6	22
4	-ук (-юк)	3	5	3	5	4	20
5	-чук (-ичук)	2	3	2	6	5	18
6	-к-	3	2	3	3	2	13
7	-ик	3	2	2	—	3	10
8	-чик (-щик)	2	3	—	1	1	7
9	-ів	2	1	3	—	1	7
10	-ишин	2	—	3	—	—	5
11	-ович, -евич	—	—	2	2	1	5
12	-чак (-щак)	—	—	1	3	1	5
13	-ак (-як)	—	1	1	2	—	4
14	-ич	1	2	—	—	—	3
15	-ць	1	—	1	—	1	3
16	-юр-	1	—	—	—	—	1
17	-ют-	1	—	—	—	—	1
18	-юш-	1	—	—	—	—	1
19	-ицьк-	1	—	—	—	—	1
20	-ин-	1	—	—	—	—	1
21	-очк-	1	—	—	—	—	1
22	-н-	1	—	—	—	—	1
23	-ун	—	1	—	—	—	1
24	-аи	—	—	1	—	—	1
25	-ан	—	—	1	—	—	1
26	-ай	—	—	1	—	—	1
27	-ур-	—	—	—	—	1	1
28	-ник	—	—	—	—	1	1
	<i>Всього</i>	46	44	43	39	38	210

Висловлені вище міркування дають підстави зробити такі висновки:

1. Левова частка патронімічних прізвищ утворилася від українських варіантів чоловічих християнських імен;

2. Популярність імен не впливає на продуктивність утворення прізвищ. Іноді від менш поширеного імені може утворюватися значно більше прізвищ, аніж від більш поширеного (пор.: від імені Касьян (37 місце у списку популярних імен) походить 44 прізвища, а від імені Олександр (третє місце) – лише 12 прізвищ);

3. Абсолютна більшість патронімічних прізвищ утворилася суфіксальним способом (186 прізвищ, або 88,6 %, із 210, причому 51 прізвище, або 27,4 %, – за допомогою двох суфіксів);

4. Безафіксним способом, тобто коли прізвище ідентичне імені, утворилося 24 прізвища (або 12,9 %);

5. Для творення патронімічних прізвищ використано 27 суфіксів;

6. Найпоширенішими суфіксами для творення прізвищ від чоловічих імен виявилися суфікси **-енк- (-єнк-)** – 22 прізвища, **-ук (-юк)** – 20 прізвищ і **-чук (-щук)** – 18 прізвищ;

7. По одному разу для творення прізвищ від чоловічих імен використано 13 суфіксів: **-ин-, -юр-, -ют-, -юш-, -ицьк-, -очк-, -н-, -ун-, -аш-, -ан-, -ай-, -ур-, -ник**;

8. Потребують окремого дослідження прізвища, утворені від:

а) імен інших слов'янських і неслов'янських мов: **Юзеф, Вільгельм, Іво, Дьордь, Раймонд** та ін.;

б) давньоукраїнських особових імен слов'янського походження: **Богдан, Броніслав, Всеволод, Мирослав, Ярослав** та ін.;

в) давньоруських розмовно-побутових згрубіло-зневажливих варіантів скорочених слов'янських і християнських імен: **Михно** (від **Михайло**), **Пахно** (від **Павло**), **Дахно** (від **Данило**), **Сахно** (від **Павло**), **Софно** (від **Олександр**) та ін.

ДЖЕРЕЛА

ППІУ – Популярні прізвища та імена України. URL : <https://sites.google.com/site/uaname/popularnist-imen> (дата звернення : 7.02.2021).

ВІЛ – *Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П.* Власні імена людей : Словник-довідник. Київ : Наукова думка, 2005. 334 с.

УП – Українські прізвища. URL : <https://www.wikiwand.com/uk/> (дата звернення : 7.02.2021).

ЛІТЕРАТУРА

1. *Варченко І.* До основ наукового вивчення сучасних українських прізвищ // Редько Ю. К. Довідник українських прізвищ. Київ : Радянська школа, 1968. С. 3–29.

2. *Масенко Л. Т.* Українські імена і прізвища. Київ : Наукова думка, 1990. 48 с.

3. *Редько Ю. К.* Довідник українських прізвищ. Київ : Радянська школа, 1968. 257 с.

4. *Редько Ю. К.* Сучасні українські прізвища. Київ : Наукова думка, 1966. 216 с.

5. *Худаш М. Л.* З історії української антропонімії. Київ : Наукова думка, 1977. 236 с.

REFERENCES

1. *Varchenko I.* (1968). To the basics of scientific study of modern Ukrainian surnames. *Redko Yu. K. Dovidnyk ukrayinskykh prizvyshch.* Kyiv : Radyanska shkola, pp. 3–29 (in Ukrainian).

2. *Masenko L. T.* (1990). Ukrainian names and surnames. Kyiv : Naukova dumka, 48 p. (in Ukrainian).

3. *Redko Yu. K.* (1968). Directory of Ukrainian surnames. Kyiv : Radyanska shkola, 257 p. (in Ukrainian).

4. *Redko Yu. K.* (1966). Modern Ukrainian surnames. Kyiv : Naukova dumka, 216 p. (in Ukrainian).

5. *Khudash M. L.* (1977). From the history of Ukrainian anthroponymy. Kyiv : Naukova dumka, 236 p. (in Ukrainian).

Yurii Pradid, Doctor of Philology, Prof.
Simferopol, Ukraine

**Patronymic surnames
(on the material of Ukrainian variants of Christian names)**

The article deals with the patronymic surnames derived from Ukrainian variants of Christian names which are the most widespread among anthroponyms. The review of Ukrainian scientists' papers dealing with studying various aspects of the anthroponymic microsystem "Patronymic surnames", the problems of their lexicographic processing has been done. The ways of patronymic surname formation from the most widespread masculine Ukrainian variants of Christian names are investigated on large factual material.

*As the analysis proves, the most substantial part of surnames has been formed from the Ukrainian variants of masculine Christian names. The popularity of names both masculine does not influence the productivity of surname formation. Sometimes a less spread name may form much more surnames than a more popular one. The overwhelming majority of surnames derived both from masculine names has been formed by means of suffixation (186 or 88,6 % with 210 surnames), 77 surnames of them with the help of two suffixes (51 surnames or 27,4 % of masculine names). Non-affixal way, i. e. the case when the surname is identical with the name, gave rise to 31 surnames (24 surnames or 12,9 % from masculine names). To derive surnames from masculine names 27 suffixes are used. The most widely used suffixes to produce surnames from masculine names appeared to be suffixes **-енк (-єнк)** – 22 surnames correspondingly, **-ук(-юк)** – 20 surnames and **-чук (-щук)**, – 18 surnames. 13 suffixes were used once to form surnames from masculine names: **-ин-, -юр-, -юнт-, -юш-, -ицьк-, -очк-, -н-, -ун-, -аш-, -ан-, -ай-, -ур-, -ник.***

Keywords: *Ukrainian anthroponym, anthroponym microsystem, patronymic surnames, matronymic surnames, Ukrainian variants of Christian names, dictionaries of Ukrainian surnames.*

Стаття надійшла до редколегії 15.02.21